
Javno i privatno (2): Dostojanstvo žrtve i publike

25/09/2008

Autor: [Mehmed Halilović](#)

Iako se očekuje da mediji poštuju etička pravila profesije i da čuvaju dostojanstvo žrtava i čitalaca, izgleda da su norme jedno, a konkretno postupanje nešto drugo. Uz to, generalna pravila očito ne mogu uvijek vrijediti jednako u različitim sredinama, uslovima i situacijama.

U nedelju 19. avgusta 2007. godine rano ujutro u kavezu sa tibetanskim medvjedima beogradskog Zoološkog vrta pronađeno je beživotno, nago i raskomadano tijelo dvadesetdvogodišnjeg Branka Jovanovića. U ponedjeljak 20. avgusta taj užasan prizor je, zahvaljujući tabloidima, postao dostupan cijeloj Srbiji, a u utorak 21. avgusta objavljeni su i rezultati obdukcije tijela žrtve koji potvrđuju da je mladić u trenutku kada je upao u kavez – bio živ.

Tri novinarska udruženja u Srbiji najoštrije su osudili objavljivanje fotografija i pozvali medije da u izveštavanju o tragičnim događajima poštuju etička pravila profesije i da čuvaju dostojanstvo žrtava i svojih čitalaca. U utorak se javno ispričao jedino urednik "Pressa" Ćoko Kesić, priznavši da je grubom uredničkom greškom, a u želji za ekskluzivnošću prekoračena granica dobrog ukusa i novinarske etike. Jedna od spornih fotografija je, ipak, objavljena i na dan izvinjenja, i to opet na naslovnoj strani "Pressa" (prema nedjeljniku „Vreme“, 23.8.2007. godine, strana 6.).

Različiti aršini i standardi

Brutalne slike unakaženog tijela nesretnog mladića, objavljene u tabloidima u Srbiji, prenesene su i u medijima u susjedstvu. Samo sa jednom „sitnom razlikom“ - u hrvatskim i u slovenačkim listovima one su djelimično zasjenjene i blago retuširane. Bh. novine nisu prenijele nikakve fotografije, pa se o njihovom odnosu prema ovom tragičnom događaju može suditi i ovako i onako, ali nikako kao pouzdan etički stav budući da i inače objavljuju slične slike iz vlastite sredine: ugljenisana tijela nakon strujnog udara, šokirajuće slike žrtava saobraćajnih udesa, beživotna tijela ubijenih i samoubojica...

Ali, vratimo se toj „sitnoj razlici“ u postupanju hrvatskih i slovenačkih novina, s jedne strane, i beogradskih, s druge. Ako bi se sudilo na ovom primjeru samo, moglo bi se reći da je u pitanju bitno različit etički odnos. Ako ne prema žrtvi, onda svakako prema čitalačkoj publici. Očito je da su u konkretnom primjeru hrvatski i slovenački mediji štitili bar svoju publiku, ako već ne i dostojanstvo same žrtve, jer ono i ne bi imalo naročitog smisla izvan sredine i države u kojoj je žrtva živjela.

Beogradski mediji, međutim, nisu štitili ni žrtvu, ni njegovu porodicu i najbliže, kao ni svoju publiku.

Možda u konkretnom slučaju hrvatski i slovenački mediji mogu i dobiti pozitivnu ocjenu, ali ona ipak ne vrijedi za sve njih podjednako (naročito ne za tabloide) i ne u svim slučajevima zločina, udesa, nesreća - u samoj Hrvatskoj i u samoj Sloveniji. Brojni su primjeri kad su se i sami ponašali kao i beogradski tabloidi (saobraćajne nesreće, samoubistva, ubistva...), zavisno od slučaja do slučaja i ovisno od okolnosti.

Osim toga, norme su jedno, a konkretno postupanje manje-više kod svih nešto drugo. Uz to, generalna pravila očito ne mogu uvijek vrijediti jednako u različitim sredinama i u različitim uslovima i situacijama, čak i kad su u osnovi slična pa i istovjetna, na što me navodi i moje vlastito iskustvo kao i jedan primjer iz Švedske.

Ratno iskustvo: objaviti ili ne objaviti

Naime, kad sam posljednje dvije godine rata u Bosni i Hercegovini bio na čelu „Oslobođenja“ kao glavni urednik, nisam baš često imao etičkih dilema da li i kako objaviti neke užasne slike Sarajlija ubijenih snajperskim hicima ili granatama. Objavljivali smo te slike i nerijetko se pitali zašto ih strani reporteri i kamermani, koji su ih takođe bilježili, često i prije nas domaćih (jer su bili neuporedivo bolje opremljeni i zaštićeni, uz ostalo i pancirnim košuljama), ne objavljuju u velikim svjetskim listovima i televizijama. Imao sam dojam da je u pitanju neka vrsta samocenzure ili cenzure. Više politička nego etička.

Najveću vlastitu dilemu – objaviti ili ne objaviti – imao sam na dan kad je u Sarajevu počinjen posljednji u seriji masovnih masakara (pred „Markalama“, 28. augusta 1995. godine). Naš je fotoreporter donio brojne slike i među njima jednu zbog koje sam se i ja i moje kolege naježili: unakažena tijela unaokolo po ulici i u centralnom kadru truplo mladića presavijeno preko zaštitne ograde tramvajske pruge, kome su geleri otkinuli skoro trećinu leđa.

Strašno. Užasno. Bolno do kosti. Kako objaviti takvu sliku s koje bezmalo još lije krv? Zbog ove žrtve i drugih nedužnih žrtava, zbog čitalaca? Ali, imamo li pravo i ne objaviti, opet zbog nedužne žrtve i odanih čitalaca? Ako ne objavimo, to će biti zato da poštedimo čitaoce. Ali, hoće li nas naši čitaoci razumjeti i hoće li nam oprostiti? Ako ne objavimo, hoće li misliti da nešto krijemo? Kako možemo da štedimo i štitimo tih nekoliko hiljada čitalaca u samom Sarajevu, koji su i sami svjedoci ovog i drugih masovnih ubistava i koje ne štede ni meci, ni granate?

Novinu smo pravili i prodavali u gradu pod opsadom, s vrlo ograničenim tiražom, bez mogućnosti da ona stigne do čitalaca i u najbližem naselju van tog obruča. U gradu koji već tri i po godine preživljava na ivici smrti i života. Možemo li, dakle, da te malobrojne čitaoce zaštitimo da takve slike ne gledaju u novinama, dok su prinuđeni da se s njima susreću na ulici, pred vlastitim domom, na svakom koraku?

Objavili smo i tu fotografiju na prvoj strani novine. Ni danas ne znam da li smo postupili sasvim u skladu sa profesionalnim normama, iako ćete razumjeti da se u takvim okolnostima i u tim trenucima, neposredno nakon masakra koji se dogodio na svega dvije-tri stotine metara udaljenosti od našeg uredništva, teško mogu usklađivati etika, emocije i instinkti.

Sporne slike švedske ministrice

Na ovaj me događaj podsjetio susret sa švedskim press ombudsmenom tokom posjete Stokholmu prije nekoliko godina. Šveđani, kao što je poznato, imaju najdužu tradiciju institucije ombudsmena za zaštitu ljudskih prava, pa i ombudsmena za zaštitu medijskih sloboda i jednako tako za zaštitu javnosti od moguće zloupotrebe medijskih sloboda u njihovoj štampi. Zato je njegovo iskustvo dragocjeno, pa i primjer koji mi je sam naveo.

Dakle, press ombudsmen Olle Stenholm ispričao mi je da je nakon ubistva švedske ministrice Anne Lindh (atentat izvršen 10. septembra 2003. godine, preminula narednog dana) na vlastitu inicijativu pokrenuo postupak protiv najtiražnijeg dnevnika „Aftonbladet“ koji je narednog dana nakon atentata, za razliku od ostalih listova, objavio seriju velikih fotografija na naslovnoj i na još nekoliko unutrašnjih strana. Ekskluzivno, ali ne zato što su jedini uspjeli napraviti te snimke već zato što su drugi zauzeli drugačiji stav i nisu ih objavili.

Ništa sporno nije bilo u tekstu; sporne su bile samo – slike. Olle Stenholm mi je pokazao to izdanje „Aftonbladeta“ i te fotografije. Gledao sam i gledao i, priznajem, ni tada kao ni danas, nisam našao ništa sporno. Prosudite i vi: na tim slikama mogla se vidjeti Anna Lindh, teško ranjena i bez svijesti u tom trenutku kad su one napravljene (podlegla je desetak sati kasnije), ležeći na kolicima hitne pomoći, privezana brojnim cjevčicama za infuziju i transfuziju. Naravno, uz nju, brojno medicinsko osoblje i poneki policajac, svi užurbani i zabrinuti kako i priliči takvoj situaciji. Ni traga krvi, ni unakaženih tijela, ni bilo čega sličnog. Samo slike u velikom formatu.

Švedski ombudsmen je, međutim, ocijenio da je to bilo neetično postupanje kojim je ozbiljno narušeno dostojanstvo žrtve, što je dodatno uznemirilo njenu porodicu i pogotovo njenu malodobnu djecu. „Aftonbladet“ je bio kažnjen novčano ne naročito velikim iznosom i bio obavezan da objavi ispriku, što je novina i učinila.

Nakon ovog iskustva, nisam se više pitao zašto velike novine i velike televizije u svijetu nisu objavljivale najstrašnije slike masakra na sarajevskim ulicama. Svako društvo ima svoje aršine za primjenu etičkih normi i standarda čak i onda kad se one ne razlikuju značajnije u pisanoj formi, kao što su to današnji novinarski kodeksi u većini evropskih zemalja.

Naslov prvi gdje ima više krvi

Prije dvadesetak ili tridesetak godina novine na ovim prostorima objavile bi s mjesta teškog saobraćajnog udesa, u kojem je, recimo, poginulo neko dijete, tek snimke odbačene cipele ili razbacane stvari iz školske torbe. Ili snimke nekog drugog simbola... Najeksplicitnije bi bile samo slike živih osoba koji tu na mjestu udesa nešto ureduju - policije, bolničara i ljekara, ali u pravilu nikad slike mrtvih i žrtava u krupnom planu.

Danas, vjerovatno i pod uticajem brutalnih i masovnih smrti i razaranja tokom devedesetih godina, simboli više nisu dovoljni ni medijima, a izgleda ni publici. Ni simboli, ni samo tekst. Ni vijest o užasnoj smrti mladića u zoo vrtu očito nije sama po sebi jeziva dovoljno bez slika raskomadanog tijela! Postali smo neosjetljivi za tuđe nesreće i samo nas šokantne vijesti i slike tek povremeno probude. Ljudi gledaju na televiziji užasne slike ljudske patnje i stradanja, potom kažu „to je strašno“ i onda nastavljaju započetu večeru i ćaskanje.

Tabloidi su tu lekciju prvi savladali. Danas fotoreporterli slikaju ubijene iz svih uglova dok paparazzi postavljaju zasjede svojim živim metama. Oni najpoznatiji u svijetu nerijetko satjeruju žive mete dok ne postanu stvarne žrtve (princeza Diana!). A kad i jedni i drugi izostanu, jer po zakonu fizike ne

---

mogu ni paparazzi biti baš na svakom mjestu ubistava, udesa i tragedija, e tu su – građani novinari-reporteri sa digitalnim kamerama ili bar sa mobitelima. A kad i oni „zakažu“, ima policija od koje se, uz malo mita ili nešto sitnih usluga (kao u beogradskom slučaju sa snimcima raskomanog tijela nesretnog mladića u zoo vrtu) dobiju prave ekskluzive...

Čitaoci mogu računati da ih njihove novine i tabloidi neće iznevjeriti ni naredno jutro i da im neće manjkati krvi i smrti. Francuski „Paris Match“ doskora je imao reklamni slogan zasnovan na toj filozofiji: „Težina riječi, šokantnost prizora“. Poznato je i načelo većine tabloida da je uvijek naslov prvi - gdje ima više krvi.

Problem su, dakle, fotografije i vijesti čije objavljivanje jedino ima za cilj da šokira i da podstakne na kupovinu novine. Nerijetko, bez obzira i na cijenu. Kao kad su, na primjer, ne tako davno beogradski tabloidi najavljivali da se poznati pjevač Bora Đorđević razvodi, jer ima novu djevojku, s kojom će se vjenčati tada i tada... a u međuvremenu njegova supruga popije šaku pilula i izvrši samoubistvo (Politika, „Ubijanje novinama“, 11.4.2007., strana A11).

Da nije ozbiljan bio bi smiješan slučaj jednog penzionera iz Trstenika koji je (prema beogradskom „Danasu“, 27.8.2007., strana 7) „trčao od redakcije do redakcije ne bi li demantovao vijest koju su objavili 'neki mediji' kako nije baš on dobio sedmicu na lotou“, jer se uplašio za sopstvenu bezbjednost kad su mu počele stizati prijeteće kidnapovanjem i ostalim „posljedicama slave“...

Lične tragedije i javni interes

Mediji u pravilu služe javnosti i svoje postupke pravdaju interesima javnosti. Ali, koji to javni interesi mogu opravdati objavljivanje šokantnih slika i fabrikovanih vijesti?

Naravno, ne postoje i ne mogu postojati. Tragedija u zoološkom vrtu već se dogodila i sama vijest o tome morala bi biti dovoljna javnosti da se o tome obavijesti. Objavljivanje slika unakaženog tijela žrtve nije javnosti pružilo neke bitno nove informacije i nije joj ništa više pomoglo da razumije šta se

---

dogodilo. Osim, ako je to novinama bio cilj, što su joj omogućili da počne razmišljati u slikama i da se osjeća kao što su se osjećali gledaoci u rimskim arenama smrti dok su gledali robove koji se bore za život i navijali za svoje izabranike, češće za životinje nego za ljude. Ma kakav bio motiv tabloidima, ove slike sasvim sigurno nanijele su još veću bol porodici žrtve i njenom dostojanstvu.

Nije sasvim sigurno je li porodična tragedija poznatog pjevača direktno izazvana spekulacijama novina, ali je činjenica da se samoubistvo njegove supruge dogodilo ubrzo nakon toga. Prizivanje nesreće nerijetko završi kobno i kad to ne želimo. Penzioner iz Trstenika je to takođe shvatio onda kad su mu počeli dolaziti prijeteće poruke.

Ovi i slični primjeri nemaju ništa zajedničko sa našom omiljenom praksom pozivanja na javni interes. Arogancija, beskrupuloznost i izmišljotine, zasnovane na glasinama i skovane u raznim „kuhinjama“, nespojivi su sa profesionalnom etikom i sa novinarstvom.

Priče i slike koje objavljujemo ne govore samo o događaju/jima i o ljudima koji su, po dobru ili zlu, u njihovom središtu. Govore i o nama, o medijima i o nama novinarima. Najviše o tome kakvi smo i mi sami i o tome šta smatramo životnim i društvenim vrijednostima.

Odsustvo saosjećanja prema žrtvi i svakog obzira prema onima koji pate i kojima bismo mogli nanijeti dodatnu bol neće nas predstaviti samo kao loše profesionalce već i kao bezosjećajne osobe.

Nije sve crno i kad je - crno

Ipak, oprez... Ne treba biti ni pretjerano strog prema svim takvim slikama, ako je o fotografijama riječ, jer bez mnogih danas ne bismo mogli.

Neke su potrebne da se javnost ne bi pravila da ne zna da takve stvari postoje, kao što su to, recimo, snimci američkih vojnika koji su se brutalno izživljavali nad zarobljenim talibanima ili, da se poslužim nama bližim primjerom, kad uhvatimo lokalnog političara u nekom nedozvoljenom poslu i prostakluku... Druge, da ljude podstaknu na saosjećanje i pružanje pomoći poslije velikih nesreća i prirodnih kataklizmi, treće - da mobiliziraju političku javnost, kao što su to bile ratne slike iz Darfura u Sudanu ili iz Bosne i Hercegovine... Ili, onaj čuveni snimak bosanskog logoraša od kojeg su ostali samo kost i koža kao zoran dokaz formiranja i održavanja koncentracionih logora 45 godina poslije Drugog svjetskog rata.

